

DEN RØDE SYND
BREVVEKSLINGEN MELLEM OLGA EGGERS OG GEORG BRANDES
AF
SOFIE BAK

I 1996 blev et maskinskrevet manuskript anonymt indleveret til Det Kongelige Biblioteks håndskriftssamling. Manuskriptet i fire hæfter bar titlen "Olga von Eggers erindringer." Året efter overdrog Olga Eggers' datter biblioteket et håndskrevet manuskript med titlen "Spanierinden," samt et selektivt udvalg af breve og korrespondancekort som hendes moder i årene 1907-1911 havde modtaget fra litteraten Georg Brandes. I Brandes-arkivet på Det Kongelige Bibliotek fandtes i forvejen godt 70 breve fra forfatterinden fra perioden 1903-1918.

Som Brandesiana er brevvekslingen – man fristes til at sige endnu – en kilde til Georg Brandes' komplicerede forhold til kvinder. Brevene beretter om Brandes i rollen som både mentor og muse, som kvindebedårer og dansk litteraturs elskelige patriark. Som væsentlige bidrag til forståelsen af en kontroversiel forfatterinde, hendes liv og værk, vakte overdragelserne derimod ingen særlig opmærksomhed. Det skyldtes flere forhold.

Oluf Friis gav i *Dansk Biografisk Leksikon* fra 1935 Olga Eggers' forfatterskab følgende skudsmål: "Underholdningslitteratur, men med Retning opad mod mere kunstnerisk Holdning." Eggers befandt sig i trivallitteraturens grænseland. Foruden at kokettere med en romantisk sanselighed, består en stor del af forfatterskabet af ungpigebøger, populære omskrivninger af skuespil (bl.a. *Elverhøj*) og historiske føljetoner. Alligevel fortsætter Oluf Friis: "Sit bedste har hun ydet i sine erotiske-psykologiske Nutidsskildringer...af hvilke især maa fremhæves 'En grim Kvindes Bekendelse' (1909), der fik en anerkendende Anmeldelse af Georg Brandes,"¹ og noget større kvalitetsstempel gives underforstået ikke.

¹ *Dansk Biografisk Leksikon* bd. 6, 2. udgave 1935

Da Susanne Fabricius forfattede opslaget Olga Eggers til leksikonets 3. udgave fra 1980, havde de kvindepolitiske og erotiske sider af Eggers' forfatterskab, ikke bare havde mistet enhver provokationsværdi, men også enhver anerkendelse. Den berettigede sammenligning med forfatterinder som Thit Jensen og Karin Michaëlis var nu at betragte som en fornærmelse. Ligesom oplagstal og forfatterunderstøttelsen på finansloven for længst var glemt. Det skyldes politiske, ikke litterære årsager.

Efter mangeårig tilknytning til Socialdemokratiet og Dansk Kvinde-samfund havde den da 63-årige Olga Eggers i 1934 meldt sig ind i *Danmarks National Socialistiske Arbejderparti* (DNSAP), landets største naziparti under førerskab af Frits Clausen. Efter en flirt med den politiske aktivist Wilfred Petersen, som organiserede et sammenrend af antisemitter og DNSAP-kritiske nazister, blev hun i 1938 medlem af det rabiate antisemitiske parti *National Socialistisk Arbejderparti* (NSAP), der senere under besættelsen tog navneforandring til Dansk Antijødisk Liga. Få måneder efter den tyske besættelse i 1940 tiltrådte hun som redaktør på det antisemitiske ugeblad *Kamptegnet*. Her agiterede hun ivrigt for de nazistiske raceteorier, der vendte sig mod raceblanding eller "Raceskændsel," som det hed, mens bladet udskreg Georg Brandes som det fremmeste eksempel på jødedommens degenererende indflydelse på den danske nationalkarakter.

Historiens dom over Olga Eggers var konsekvent. Hendes bøger er ikke siden genudgivet – trods uformindsket kvindepolitisk relevans og litteraturhistorisk betydning – og hun blev frem til 1970'erne udeladt af de litteraturhistoriske oversigtværker. Brandes' anerkendelse blev i historiens lys en tragisk absurditet. Hans rosende anmeldelse var en kvittering for en 10 år lang forbindelse, der fremstår som et gådefuldt paradoks.

Historien om den folkekære forfatterinde Olga Eggers, der endte som nazist, og hendes forhold til den aldrende litterære patriark Georg Brandes, er ikke ufortalt. Forholdet omtales hos Jørgen Knudsen i *Georg Brandes. Magt og Afmagt 1896-1914*, 1998, som finder, at Eggers' hengivne ord til Brandes var en formildende omstændighed, der hævede Eggers ud over hendes skæbne. I historiespecialet *Olga Eggers – Kvinde i en Brydningstid*, 1997 dykkede Charlotte Rohlin Olsen og Iben Vyff ned i paradokset uden, af gode grunde, at kunne finde nøglen, der endegyldigt kunne forklare Eggers' bizarre sindelagsskift. Den nøgle findes ikke. Der findes kun spor. De peger mod kontinuiteten i Olga Eggers' forståelse af køn og samfund. Og mod ulykkelige begivenheder i hendes liv, som skabte bitterhed og uforsonlighed. Historien om Olga Eggers og Georg Brandes og deres brevveksling i

perioden 1903 til 1918 afdækker en række af disse spor, ligesom den blotlægger antisemitismens både historiske og aktuelle selvmodsigelser.

Olga Antoinette Eggers var født på Sankt Thomas i Dansk Vestindien i 1875, hvor hendes far var rigsfriherre og kaptajn i den vestindiske hærstyrke. Som ganske ung pige blev hun imidlertid sendt til Danmark med et kompliceret benbrud, og vendte først som voksen tilbage til de vestindiske øer. Længe efter at Danmark havde opgivet koloniherrødet over de fjerne øer.

Hun voksede op hos sin barnløse onkel og tante på Lolland, et godsforvalterpar man vil genfinde som kernefigurer i Eggers forfatterskab. Her finder man portrætter af den strenge og lunefulde tante, og den godmodige, men resignerende onkel. Begge verdensfjerne i en verden i hastig forandring. Som ung frøken blev hun sendt på privatlærerindekursus på Zahles Institut i København i 1898. Hovedstaden var en åbenbaring af bevægelse og fornøjelse. Arm i arm med sine skoleveninder, under familiemedlemmers vågne øjne, indtog hun storbyens konditorier og teatre, og blev introduceret til borgerskabets teselskaber og foredragsaftener. Afstanden til provinsens årlige borgerbal og små stuer var stor og uigenkaldelig. Efter ganske kort at have genopfrisket erindringen med barndomsegnen blev hun i 1901 gift med den unge forfatter og redaktionssekretær ved den københavnske avis *Frem*, Ludvig Rosenberg. De forlovede sig efter blot 14 dages bekendtskab.

Rosenberg var ung og optimistisk, men de var begge elendige i pengesager. Eggers supplerede husstandsindkomsten med indlysende talent, vovemod og provokationslyst: 26 år gammel i århundredes første år bedrev hun opsøgende journalistik blandt storbyens hjemløse og gadehandlere, ligesom hun etablerede sig som kvindepolitisk skribent. Artiklerne solgte hun til bl.a. *Politiken* og damemagasiner som *Vore Damer*.

I skrivebordskuffen lå et manuskript. En historie om fyrstinder og staldkarle, om erotisk besættelse og begærets sociale og moralske blindhed. På vers. Manuskriptet var ujævnt og versfødderne haltende. Men det var skrevet af en af borgerskabets kvinder i København omkring 1901. Manuskriptet "Spanierinden" endte hos direktøren for Gyldendal, Peter Nansen. Han anbefalede Eggers at opgive versene og forsøge sig med prosaen. Uden at slippe temaet vel at mærke.

I 1903 debuterede Olga Eggers på forlaget Gyldendal med romanen *Zigøjnerblod*. Romanen er en fortælling om pigebarnet Zerna, der er resultatet af et øjeblikks vild elskov mellem en fyrste og en sigøjnerkvinde. Det er historien om en kvindes erkendelse af sit seksuelle behov, som tværtimod at være monogamt og begrænset, kræver en

udfoldelse på fuld højde med mandens. Det er en meget erotisk roman. Eggers vendte aldrig siden tilbage til sådanne detaljerede beskrivelser af seksuelle tableauer, ligesom temaet om kønnenes seksuelle ligeberettigelse efterfølgende trådte i baggrunden i hendes romaner. Historien var vovet og kontroversiel. Og vakte opsigt.

Hendes onkel brød sig ikke om romanen. Udover at finde den overspændt og usædelig, vendte han sig også mod en anden omstændighed: "i Anlægget er den ikke ganske logisk, thi Zernas Fader og hans Moder er jo uden Zigøjnerblod og dog mere forrykt end Zernas Moder, og jeg vilde ønske at Faderens Vilddyr Natur ikke var i Bogen. Skildringen af ham er mig raa og uskjøn," skrev han til hende kort efter bogens udgivelse.²

Det var næppe Eggers' hensigt at levere en sammenhængende race-teori. Romanen trak på almindeligt udbredte stereotyper om sigøjneres utæmmede sind. De legitimerede, at den kvindelig romanfigur – med zigøjnerblodet i årene – ved romanens slutning selvbevidst vælger den seksuelle frihed frem for ægteskabets konvention og kedsommelighed. Mens romanens andre figurer sygner hen i livslede og resignation. Racetænkningen om blodet som bærer af en særlig race-mentalitet, gjorde på denne måde romanen en tand mere salonfæhig.

Da Brandes og Eggers mødes i foråret 1903, var Brandes efter over 30 års pinagtig tovtækkeri i januar 1902 blevet udnævnt til titulær professor (i samme rangklasse som regulær professor) med en livsvarig ydelse svarende til højeste professorgage. Hele kongeriget fejrede den 4. februar 1902 hans 60 års fødselsdag med hyldesttaler til "den nulevende dansker, der har øvet størst indflydelse hjemme og ude"³ – mens fødselaren selv undslap til Paris. Den "Høj- og velbårne" Georg Brandes var etableret som dansk litteraturs patriark og ubestridelige – skønt omstridte – autoritet. Anerkendelse og opmærksomhed fra den aldrende mester var ikke bare en gunst, men en blåstempling. Olga Eggers første brev til Georg Brandes fortæller om indledningen på deres bekendtskab:

"21. April" [1903]

Det er underligt for mig at se mit eget Navn udenpaa et Brev fra Dem og underligt at jeg tør skrive til Dem. Havde jeg anet, at De vilde have den mindste Uejlighed for Blomsternes Skyld, saa havde jeg intet Navn lagt ved, – alligevel kan jeg ikke være ked af det, – nu ejer jeg jo et Brev fra Dem. "Nu er jeg mellem Brødre 10.000

² Brev til Olga Eggers fra Hjalmer von Eggers 14.3.1903 (Acc. 1997/108, KB).

³ Jørgen Knudsen: *Georg Brandes. Magt og Afmagt 1896-1914*, 1998, s. 237.

Thaler mere værd!" – Kun er der ingen "Brødre," for ingen ved det eller skal vide det.

De sagde engang, at De ingen Magt havde. Jeg har tænkt meget over det. Det gaar mig altid saadan, – naar jeg er hos Dem, ser og hører jeg Dem kun, bagefter husker jeg alt, hvad De har sagt. Jeg forstaar godt, at De ikke tager Ordet Magt i samme Forstand som andre, – naturligvis – men, men, tror De, der findes et eneste intelligent Menneske Verden over, som ikke bøjer sine Tanker i Tak mod Dem og for Dem, en eneste, for hvem Navnet "Georg Brandes" ikke er helligt, ukrænkeligt? Jeg tror ikke, vi magter at forstaa Dem, men vi magter at elske Dem. Jeg vurderer Mennesker efter deres Følelse for Dem, og det har endnu aldrig vist sig at være forkert. – Bare jeg kunde sige Dem, hvor god De har været imod mig. Det er helt anderledes at læse Deres Bøger nu end før; nu kan jeg se Tonefaldet, som Deres Tanker havde, før Ordene blev skrevne. Jeg holder ikke mere af Dem nu end før, det var umuligt, men maaske anderledes. – Og De har ingen Magt! De, som kunde kalde, og Mennesker vilde gaa paa deres Fod fra Verdens Ende for at naa til Dem, De, som kan sige, "gaa" og vi gaar, og "kom" og vi kommer. De, som lærer en Verden og dog er god mod den Mindste, elskede Mester.

Jeg husker en Aften, i en Sal med mange Mennesker. Jeg havde gemt mig i en Krog for at se paa Dem; saa kom De lige hen imod mig, søgte vist nogen, tror jeg; kom saa til at se mig. I det Øjeblik kunde Verden være styrtet sammen, og jeg vilde ikke have mærket det. – "Maria" sad ved sin Herres Fødder, – hun var meget, meget lykkelig.

Olga

Olga Eggers havde som så mange håbefulde skribenter og tilbedere fulgt hans foredrag. De er blevet præsenteret for hinanden, måske ved et foredrag, måske på forlaget Gyldendal. Hun har vovet at aflægge ham et kort besøg. Af taknemmelighed sendte hun blomster. Han takkede. De indledte følgende korrespondance mens han opholdt sig i Paris.

2. maj 1903

Bare det ikke er forkert af mig at skrive til Dem igen. Jeg trætter Dem vist; men et Brev kan jo lades ulæst. Jeg synes, De har været borte i hundrede Aar. Hvornaar mon De dog kommer tilbage? Skønt det ikke er rimeligt, at De vil bryde Dem om at se mig igen, vilde det dog allerede være meget, hvis De blot var her i Byen. Jeg

har læst hele Formiddagen i Deres Bog om Polen; den kan jeg snart udenad. Dog tror jeg, at jeg holder allermest af "Shakespeare." Hvis der gives nogen "anden Verden," skulde ingen Magt hindre mig i at faa den Bog derover. Som jeg dog kan tænke over den og over, hvad De sagde den Aften, vi talte om den. Jeg forstaaer det ikke rigtigt. Det er, som om De ikke altid har været ubetinget lykkelig. Og det er det, jeg ikke forstaaer. Vi andre kan lide, naar Mennesker, vi har troet, gør os meget, meget ondt, men De – jeg synes, at den Mur, Menneskers Tilbedelse bygger om Dem, maa være saa fast, at selv den almægtige Sorg ikke kan bryde igennem. Jeg ved jo, hvordan jeg selv holder af Dem, hvor megen Ondskab jeg vilde kunne magte, naar det gjaldt Dem, – og saa en Verdens Kærlighed! Een Ting vilde jeg ønske, – at et Menneske, et ganske almindeligt ubetydeligt Menneske, kunde forære en anden sine lykkelige Dage, saaledes, at de ogsaa vilde være Lykke for ham. Da, De maatte faa alle mine!

Det er underligt, at det skal være ligesaa umuligt at forstaa Livet, som at lade være at elske det. Men De har lært os at leve det, og det er jo nu dog alligevel det eneste, som det kommer an paa. Hvor kan der dog gives Folk saa dumme, at de ikke kan forstaa det!? Men saa er de heller ikke bedre værd end at leve derude i deres Kulde og Baand. Lad dem bare.

Jeg er ikke begavet, men at man kan være saa dum? Men uf hvor det er lige meget med alle de andre – Hvor har jeg dog meget, jeg gerne vilde sige Dem; men hvis jeg nogen Sinde faar Lov til at tale med Dem mere, saa ved jeg, at jeg glemmer det over at se paa Dem. Jeg gaar ofte op paa Udstillingen for at se paa deres Billede, egentlig ikke, fordi min Hukommelse er daarlig, men alligevel. – Maa jeg faa Lov til at hviske noget til Dem? – Og De vil ikke blive vred paa mig? – De er den skønneste Mand i Verden! – Jeg ønsker godt over alle, der elske Dem.

Level, Level! Olga Antoinette

9. maj 1903

Gid jeg engang kunde berede Dem ligesaa megen Glæde, som De giver mig ved at skrive til mig! Naar jeg faar Brev fra Dem, staar jeg længe med det i Haanden, – kan ikke tro, det virkelig er fra Dem – og ved det jo alligevel.

Naar jeg bliver rigtig glad, faar jeg ikke alene røde Kinder, men ogsaa mine Læber brænder, saa jeg selv kan mærke det; og saa foretager jeg mig mange mærkelige og taabelige Ting, som jeg ikke kan fortælle, da jeg ikke vil kaldes sværmerisk.

Bare jeg ikke forekommer Dem meget ubehersket? Jeg er det maaske; men De ved ikke, hvor stærkt og længe jeg har levet med Deres Navn som det bedste, jeg vidste, før jeg nogen Sinde saa Dem selv. Deres Navn har været for mig, hvad Religion er for nogle og en Elsker for andre. Der er ikke mange, jeg bryder mig om, – (ja, jeg har ofte forelsket mig, men jeg bliver altid ked af dem; de er saa dumme – og saa ens) men Navnet Georg Brandes har jeg tilbødt som jeg tilbøder Solen og Livet og Glæden...Gid jeg var hos Dem.

Deres Trold

Brandes afslørede efter ni års bekendtskab i et brev, at han var imponeret over hendes fantasi og målrettethed. Hun havde narret hans adresse i Paris ud af *Politikens* ekspedition. Hans breve til hende i denne periode er ikke bevaret.

21. maj 1903

Oh, mon bien-aimé, jeg maa skrive til Dem! Jeg har faaet Brev fra Dem og Solen skinner!! Da jeg læste Deres Brev var det, som om De kysede mig. Hvor kan, kan, kan De dog skrive til mig, saadan en petite Ingenting? Men jeg ved det, jeg er født under Solens Tegn, jeg fik en rød Lykkeblomst i Vuggegave. Men dette har jeg alligevel aldrig drømt om! Hvor var jeg bange, første Gang jeg var hos Dem. Og De spurgte mig, hvad jeg dog vilde?? Jeg vilde jo ikke andet end se Dem, vilde kunne sidde som gammel og huske paa, at jeg havde talt med "Georg Brandes." Aa, men jeg var saa bange for Dem, – De er jo saa forfærdelig stor – og saa højt, højt oppe! Endnu hver Gang jeg skriver til Dem, forstaar jeg ikke, at jeg tør. Forstaar De det? Og saa at faa Brev fra Dem! Mon ami, mon idole, bare De kunde læse mine Tanker! Alle mine Ord er saa klodsede. Jeg grunder altid over dette, at De ikke har noget imod mig. Jeg ved ikke, hvorfor jeg saa ufortjent har faaet mere Sol end andre, og det har jeg nu – altid. – Hvor jeg dog gerne vilde være en af Deres mange, skønne parisiske Veninder! Uf, dette klodsede Land, ingen tør leve Livet her; man ser aldrig noget rødt! Hvis jeg havde en Elsker, vilde jeg klæde mig i rødt for ham, i en Farve saa rød som Kysset og Livet og Jubelen og de Blomster, man kun giver dem, man har mest kær. Hvad gør det egentlig, at Mennesker er raa og dumme. De kommer En ikke ved, og Livet er saa straalende! Man skal bare eje Mod til at leve det, helt! "Og føle som de Kække, hvem intet Slag kan knække!!" – Hvor det er morsomt, at Paris saadan fejrer Dem! Det er dog altsaa en intelligent

By! Aa, men alle, alle skal elske, nej tilbede Dem; – er der nogen, som ikke gør det, – naa, saa er det ikke Mennesker.

Mit Billede kommer Torsdag.

Hvor der er meget, jeg gerne vilde sige Dem! Nej, jeg vilde hellere sidde ganske stille og se paa Dem. Hvis De nogen Sinde kommer til at li mig, vil De saa ikke give mig et Kælenavn? Deres, Deres Olga

De udvekslede portrætter. Da Brandes vendte tilbage fra Paris, mødtes de igen. Han interesserede sig for hendes just udkomne debutroman *Zigøjnerblod*, og for den anklage om usædelighed, bogen havde rejst.

22. juli 1903

Her er Bogen – aa, men De behøver da vel ikke at spille ret megen Tid paa den, vel? Det er egentlig kun Slutningen, det gælder om alt det andet er kun en langsom Forberedelse til den. Den har jeg haft i Hovedet i lange Tider, og den kom ved en Bemærkning i en af Deres Bøger om de franske Forfatteres Styrke. Sjuskerierne i Manuskriptet skyldes de af Nansen forlangte Rettelser. Mon det er almindeligt, at Forlagene bestemmer, hvor ofte de vil have Bøger, og deres Indhold med?? – Hvor det er meningsløst alt sammen, – at man gider slaas og være ærgerrig og lide. At man gider bryde sig saadan om sine Meninger, at man trækker Forfølgelse over sig. Jeg forstaar ikke en Smule af det hele. Og saa er denne stakkels Bog og den første lille saa "sædelig" som vel mulig! Et lille Pigebarn som lærer, at det er sjældent Mennesker holder af hverandre uden i Skikkelse af Begær, og enten maa man vokse sig haard i Ensomhed eller gaa til Grunde, som man nu engang har Kræfter til. – Og lige meningsløst er det. – Hun har Ret, at der skal mange, mange Kræfter til for at leve Livet.

Tak fordi De var saa god ved mig i Gaar. De er saa stor – og saa stærk, – det maa være underligt at være den, der bærer en hel Tid. Hvordan kan De naa ogsaa "to take notice of me" som den lille Pige skrev. Kære – saa ser jeg Dem om to Dage! Deres Olga

En ikke ubetydelig del af den korrespondance der er bevaret fra Brandes til Eggers er små, fortrykte korrespondancekort. De beretter på overfladen om naturen af hans forhold til Eggers: forespørgsler om møder, om træffetider.

5. marts 1909.

Fredag

Goddag efter 3 Maaneders Forløb min kjære lille Frue

Jeg forsøger at træffe Dem et Øjeblik Lørdag; i morgen Kl. 11 $\frac{3}{4}$, naar jeg kommer fra Bad.

Maaske faar jeg Held til at træffe Dem hjemme.

Jeg er genkommen i Dag.

17. juni 1909

Torsdag Aften

Er den lille Frue i Byen? Jeg har helt tabt hende af Syne. Jeg ser op til hende i morgen ved 4 Tiden for at erfare, hvorledes hun lever,

G.B.

Han søgte fysisk kontakt, hun følelsesmæssig forening. Men det er ikke hele historien. Vist efterspurgte han fysiske møder, men det gjorde hun så sandelig også. Hun plagede ligefrem herom. Brevene var kun en fattig erstatning. Hertil kommer at Brandes faktisk skrev længere breve, når han, eller hun, var bortrejst, breve af både selvudleverende og fortrolig karakter. At hun imidlertid gemte også hans hastigt nedskrevne linjer, taler derimod om graden af hendes fascination.

13. august [1906, Karlsbad]

Kjære lille Frue

Karlsbad ligger i Böhmen, som ligger i Østerrig, altsaa ikke i Tyskland.

Jeg spiser mine Maaltider sammen med den franske Indenrigsminister og hans to Attachéer og kjender i øvrigt ikke et Menneske. Ingen vender sig efter mig i Sværmen, da der i Aar undtagelsesvis ikke her er en eneste, der kjender mig eller bryder sig om mig. Jeg har altsaa en lykkelig Fred. Og Halvdelen af Kurtiden er allerede gaaet.

Der er ej een smuk Dame at se paa Promenaderne, derimod mange grimme og tykke.

Mit eget Helbred er, som jeg af Lægerne erfarer, noget mere truet end jeg havde ment. Der er faa Partier af mit Legeme, som endnu duer noget. Man vover hverken at massere mig eller give mig stærke Bade, for at ikke en Blodprop skal rive sig løs og gjøre mig lam – ved at gaa i Hjernen – eller slaa mig ihjel – ved at gaa i Hjertet. For mig passer det bedst at opgjøre mit Bo. Jeg har stærke Gigt [Smerter?] i Knæene og behandles herfor.

Frisk Frugt er her aldeles forbudt, saa hverken Ferskner eller Fruer frister mig.

Kurens Gavn kan først vise sig om længere Tid. Jeg er saa angrebet alle vegne, Venenettet, Tarmene, Leddene, Hjertet, at Kuren næsten ikke kan undgaa at gjøre nogen Gavn.

Jeg faar forholdsvis faa Breve, og alle Bogsendinger bliver i Kjøbenhavn.

Rundt om i den tyske Presse angribes jeg fjantet og forhyklet for Udgivelsen af de elendige Breve til Bardach.⁴ To Gange har jeg modtaget anonyme Smædebreve fra Norge i den Anledning.

Kjære lille Frue, gjør Nytte og gjør Bøger! Og tjen Penge og bliv mægtig og rig. Forfør saa en eller flere svenske Biskopper og lad dem give mig en Nobelpris, saa skal De som den ædle Giver faa en Nobel douceur.⁵

Hav det godt og lev vel, og vær i lyst Humør!

Olga Eggers var forelsket. I ikonet Georg Brandes. Den betydningsfulde og alvidende mester, der kastede glans over sine tilhørere og protegéer. Hendes tilbedelse er patetisk, selvudslettende og kunstlet. Hun koketterede med sin lidenhed og anvendte en række diminutiver om hendes egen person. Som ovenstående eksempler allerede turde antyde, var hun dog bestemt ikke uden ærgerrighed eller selvbevidsthed. I en række tilfælde bad hun Brandes om konkrete anbefalinger og henvisninger, og i 1910 dristede hun sig til at spørge ham, om han vil skrive forordet til en tysk oversættelse af en af hendes bøger.⁶ Samme år skrev Brandes en anmeldelse af Eggers' roman *En grim Kvindes Bekendelse*, 1909, hvor han berømmede emnets originalitet og forfatterindens indlevelsessevne – idet læseren endelig ikke "maa tro, at hun har nedlagt personlige Erfaringer i *En Grim Kvindes Bekendelse*."⁷

⁴Efter Henrik Ibsens død i 1906, offentliggjorde Georg Brandes en brevvæksling mellem Ibsen og en ung pige fra Wien, Emilie Bardach, i *Henrik Ibsen. Mit zwölf Briefen Henrik Ibsens*, Berlin 1906.

⁵Sødme, slikkerier, blødhed, nydelse.

⁶Brev fra Olga Eggers til Georg Brandes 27.1.1910 (Brandes-arkivet, KB). Det drejer sig om oversættelse af bogen *En grim Kvindes Bekendelse. Bekenntnisse einer hässlichen Frau* udgivet i Leipzig 1914. I denne bogudgave optræder imidlertid intet forord. Ifølge Brev fra Olga Eggers til Georg Brandes 6.9.1906 skrev han en anbefaling i forbindelse med romanen *Penge*, 1905 (Brandes arkivet, KB).

⁷Georg Brandes: Olga Eggers 1910. Samme: *Fugleperspektiv*, 1913.

Helt uinteresseret i *manden* var hun dog ikke. Gengivet er et par af hendes mest henførte breve,

5. august 1903

Ved De, hvad jeg er aller mest stolt over? At De er endnu meget større, meget menneskeligere end mit drømte Billede af Dem. De vilde ikke tro paa, at jeg havde en personlig Kærlighed til Dem, før jeg kendte Dem – jeg havde det, saavidt som der ikke var Skygge af Tvivl hos mig, om hvem der var den levende Magt, den, som stod over alle Teorier og smukke Drømme; De var for mig meget mer end et straalende Navn, den eneste, ubetingede, levende. Det var slet ikke underligt for mig at elske Dem i det Nu, jeg kom ind i Deres Stue; det var blot som at se Foraaret gaa frem over en kær Egn, man kun har kendt i Vinterens Utilnærmelighed. Alligevel er det meget smukkere at leve, efter at jeg har haft Deres Haand over min Mund og kender Deres Smil. Ved De, at De har den skønneste Mund, øm og trodsig og smertelig – jeg kan læse al Ting paa den. Jeg drømte i Nat, at De mødte mig paa en Skovvej og sagde til mig: Hvorfor tør du aldrig tænke paa at rejse fra mig? Har jeg ikke givet dig mere end saa mange andre? – Jeg kunde slet ikke se Dem for mine egne Taarer og vendte mig bort og løb ind og gemte mig i et tungt og grønt Krat, hvor alle Bladene var vaade. Jeg har lige saa mange Kys til Dem, som De kan gemme i Deres Hænder,
Petite

Nybøllegaard, Holeby, Laaland [Efteråret 1905 eller 1906]

De veed ikke, hvor Skovene er røde herovre! Jeg gaar i dem og synes slet ikke Efteråret er sørgeligt, for alt det vidunderlige røde. Jeg havde Lyst til at fylde Deres Stue med de røde Blade, overalt skulde de være, de skulde fylde hele Deres Skrivebord, og Luften derinde hos Dem vilde blive fuld af al denne æggende og skære Kølighed som følger med de røde, røde Blade. G.B. – der er noget, jeg maa spørge Dem om. De rejser til Hamborg. Er der ikke en By, De har Lyst til at blive i blot en Dag paa hjemrejsen. En lille mærkelig By, De ikke kender og vil se?? Skriv den Bys Navn til mig og Dagen, De er der. Ja, De er der naturligvis ikke, men prøv, om De ikke kunde finde saadan en By. Se godt efter paa Kortet om den ikke skulde kunne findes, den – Byen med de grønne Tage. Jeg synes, Livet er saa vidunderligt, fordi De er til. Jeg føler det som en Glæde blot at være til, naar jeg tænker paa Dem. Hvorfor er De saa mærkelig? Hvorfor mon De virker som Vin og Lykke paa

mig. Naar jeg har set Dem, tror jeg ikke paa Sagnet om, at der findes Sorg. En Dag hos Dem er som titusinde Aar og tusinde Aar vilde være som én Dag, for Tiden staar stille. Vidunderlige G.B. hvorledes lærer De et flygtigt og hedt Væsen som mig, hvad Lykke er? De er vidunderligere end den Gud Jøderne opfandt saa mange skønne Ord om og hvis Vidunderlighed de prøvede paa at male. Jeg skal aldrig mere plage Dem med Bønner, hvis De blot én eneste Gang vil skrive mig Navnet paa en lille By, hvor De driver en Dag. Er det egentlig saa meget at forlange? Tror De ikke, De kunde finde paa at forlange noget af mig til Gengæld? Jeg giver Dem alt, men ogsaa alt, i Bytte, af hvad De kunde forlange. Hvis jeg maatte, vilde jeg komme ind i Deres Stue med Favnen fuld af røde røde Blade og jeg vilde bøje Grenene til en Krone over deres skønne Haar og tigge Dem om en eneste Dag – – – aa mit elskede elskede Haar, hils det. Jeg kysser det, kysser det.

Deres forhold var fysisk. Det understreger alle henvisningerne til hår, hænder og læber. I 1906 fik Olga Eggers egen lejlighed på Gråbrødretorv, hvor han diskret og bekvemt kunne aflægge hende besøg på vej til og fra ærinder i byen. Alligevel bevarede de tiltaleformen "De," næppe normen for elskende.

9. maj 1905, Weimar

Hvor er det allerede længe siden, jeg saa Dem. Jeg har gjort min Pligt her i Weimar – har hørt paa Talen og set paa Schillers Profil ovenpaa Lagkagerne, købt en Billet til hans Forestilling i Aften og besøgt hans og Goethes Hus. Er skuffet over at Bettina ikke er kønnere og forbavset over at Goethe ikke havde et Spejl i sit Soveværelse. Hvordan har hans Veninder kunnet klare sig uden?? – For resten maa han have forstaaet at kysse, – det kan man se paa den Mund. Og under det alt sammen har jeg ønsket mig tilbage til K. kun for at gaa min daglige spadserertur for at møde Dem. Jeg vilde give hele Somren for et Minut hos Dem, for et eneste Kys eller blot for at stryge Deres Haar. Ak, gid De ikke var saa stor, gid der ikke var al den forfærdelige Afstand imellem os. Kys mig, G.B. – jeg er alligevel Deres petite, Deres Legetøj, ikke? Og naar jeg saa tænker paa, at De er større end Goethe og skønnere end Mennesker ellers, saa er det saa sørgeligt. Jeg skriver til Dem fra Rothenborg, jeg rejser derhen i Morgen. Men jeg maatte have Lov til at skrive disse Par Ord, fordi jeg længes saa meget – dejlige, dejlige G.B. – Der er kun én G.B. og han er større end Mennesker ellers, og han er den jeg har kærest.

4. marts 1906, Rom

Kæreste kære, hvorfor er dog aldrig noget fuldkomment. Det er, som om alt hernede enedes om at gøre Tilværelsen saa yndefuld for mig som muligt, men De er her jo ikke, og saa hjælper det alt sammen ikke. Jeg savner Dem altid, og mest naar noget er smukt. Og derfor er her næsten skønnere, end at jeg kan holde det ud.... Hvis De var her blot en eneste Dag, saa vilde jeg tro, det var et Stykke af Paradiset, der var bleven glemt, dengang det hele forsvandt. Men De rejser i dette Foraar – – nej nej rynk nu ikke Panden, jeg skal ikke plage Dem, men det gjorde da ikke noget, at jeg rejste igennem den By, De var i. Gjorde det?...G.B. tror De ikke nok jeg ved, at alle de svenske Damer var helt tossede over Dem – aa, saa dum er jeg ikke selv om De vil bilde mig det ind. Jeg er skinsyg paa dem alle sammen. Hvorfor er De dog heller ikke her? Hvorfor, hvorfor? Og hvorfor skal jeg altid længes. Alle andre finder nogen at trøste sig med, – jeg aldrig. Der er for mig kun et Menneske i Verden og han er ikke her. Maa jeg kysse Deres klare Øjne til Tak for Brevet, og Deres Mund, fordi jeg længes saa meget? – Gid jeg kunde sende Dem hele Foraaret og mig selv midt i det. Vilde De tage venligt imod os? Jeg ved godt, at De er hele Verdens G.B. men De er alligevel min, fordi jeg holder mest af Dem og beundrer Dem mest og forguder Dem. Det gør alle andre ogsaa, men alligevel tror jeg, at jeg er bleven udvalgt til at elske Dem mere end andre. Gid der fandtes et Tempel for Dem, hvor man kunde bringe sig selv som Offer...

Deres forhold *var* ulige. Han var heller ikke lige elskværdig over for hende. Han blev irritabel og vredladen, og hånede med ét den tilbedelse som var hele forholdets rationale, for derefter alligevel at smigres af hendes underkastelse. Han spotter hendes bøger og vrænger af hendes plageri i sin dagbog, for da alligevel at opsøge hendes selskab.⁸

Uanset om man vil vælge stereotypen om den mandlige mentor og den kvindelige protegé, eller normen om den hensynsløse og narci-

⁸ Se fex dagbogen 25.7.1911: "Den lille Olga Eggers kom, overmaade skikkelig, men ganske tom." Brandes omtaler 2. 11. 1908, Eggers' roman *Venedigs datter Catarina Cornaro. Historisk Roman fra det femtende Aarhundrede*, 1908, som "barnagtig." Dagbog 15.6.1892 - 13.11.1913 (Brandes arkivet, KB). Romanen var udtryk for den ene af to strømninger i "den unge Dames Skrifter," som det hedder i Brandes' anmeldelse af *En grim Kvindes Bekendelse* fra 1910: den fantastisk-romantiske, i modsætning til de af hendes romaner, "som udspringer af den dagligdags Virkelighed" (Georg Brandes: *Olga Eggers 1910*. Brandes 1913 (note 7) s. 110). Det var nok denne sidste genre Brandes ville mene, Eggers skulle holde sig til.

stiske Don Juan, bærer deres forhold en række karakteristiske træk for Brandes' omgang med kvinder. Jørgen Knudsen vil gerne demtere den klassiske Don Juan model, med Brandes' tålmodighed, hjælpsomhed og ærlighed, idet Brandes "helt brutalt [har] gjort det klart, at denne kvinde var én ud af flere, og at han ikke var leveringsdygtig i langvarig, endsige monogam kærlighed." Holder vi omsorgen for Brandes' eget følelsesliv ude af sagaen, gik Olga Eggers ind i forholdet vel vidende, at hun ikke var den eneste, og aldrig ville blive det. Hun kendte sin plads i hierarkiet, selv om hun konstant søgte at tilkæmpe sig mere tid og plads gennem en tilbedelse, Brandes fandt uimodståelig. Hun var ikke noget passivt offer for en forfører. De plejede et nært forhold i ni år fra 1903 til 1912, det år Olga Eggers giftede sig igen. Og hun blev klogere på verden og en mere omhyggelig og politisk skribent, ikke blot gennem tilpasningen til autoriteten, men fordi hun gjorde sig umage, og læste og forholdt sig til emner og polemikker der næppe var skræddersyet til borgerskabets kvinder. Læs blot:

25. maj 1903

Hvor jeg var glad for Deres Artikel! Tak for den! Jeg har ventet den. Af denne Verdens mange Ubegrundeligheder er Krig og Jødehad mig de ubegribeligste. Jøderne – Jordens adeligste Slægt; – – man venter ikke Menneskelighed af et Folk, men jeg synes dog, at en ganske lille Smule sund Fornuft kunde forlanges. Jeg forstaar ikke ganske, at De er imod Demonstrationen! Naturligvis ved jeg, at De har Ret; jeg forstaar det blot ikke ganske. Hvis jeg var blandt dem, hvis Ord har Magt, saa vilde jeg lave et Masse-møde, nej, mange, og saa vilde jeg skribe Jødernes Forurettelse saadan ud over Verden, at det maatte høres; appellerende til de Stumper af sund Fornuft, der dog vel findes? Man kan dog ogsaa blive utaalmodig, fordi man ingenting er; men hvorfor gør ikke en af de betydelige Kvinder noget? Er her da ingen? Jeg kunde ønske at se hele Kloden i Brand, – milehøje, gyldne, skaanselsløse Luer! Ingen Redning, ingen Tilflugt for denne Slægt af Pøbel. Hvorfor er der da heller ingen Gud til, – ikke en blødsøden Kristus, men en Dommer? Aa, men jeg skal skrive dem en Bog engang, med Ord saa haarde, at de skal skære sig til blods paa dem, og som skal vende Hadet Tusindtunget imod mig. Hvem der havde været med til det Møde i Paris! Her ser og hører man da heller aldrig noget! Det er umuligt at blive til noget i dette Land. – Jeg kan slet ikke forstaa, at jeg skal se Dem igen! Jeg tør ikke tænke paa det. – Jeg tør ikke skrive mere! Jeg er bange for at trætte Dem. Der er saa

meget, jeg gerne vilde sige Dem, men det kan jo dog umuligt interessere Dem. De er meget, meget god ved mig. Jeg vilde saa gerne engang have Lov til at takke Dem!

Deres Olga

Hun udmøntede faktisk sin vrede i børnebogen *En stor Mands lille Datter* fra 1911. Om frøkenen Elsie som ikke må omgås "Jødeungen" Rebekka i kvistlejligheden. Skønt pigebarnet bruger sin snusfornuft: "Det kom jo ikke Rebekka ved, at Jøderne engang for længe, længe siden havde slaaet Jesus ihjel? Og desuden havde hun læst i sin Bibelhistorie, at Vorherre havde besluttet, at de skulde gøre det, for ellers kunde Verden ikke blive frelst."⁹ Ikke nogen ringe iagttagelse, og et vægtigt argument mod en antisemitisme som endnu fortrinsvis trak på kristne traditioner.

Nøgleromanerne

Den bevarede korrespondance mellem Eggers og Brandes er langt fra komplet. Det Kongelige Biblioteks erhvervelse af Brandes' breve til Eggers tillader en tilnærmelsesvis rekonstruktion af brevvekslingen. Men alene ordlyden i brevene, og Brandes' dagbøger afslører, at talrige breve mangler. De bevarede breve levner kun antydninger om karakteren af deres forhold. Og der eksisterer ingen breve, der forklarer deres brud og korrespondancens ophør. Både Eggers og Brandes har sandsynligvis tilintetgjort breve, Brandes beordrede gerne sin modtager at brænde korrespondancen og gjorde det selv. Eggers kan have destrueret breve af sorg og raseri. Hvad forældrene ikke tog sig af, påtog døtrene sig. Olga Eggers' datter sorterede brevsamlingen inden overdragelsen til Det Kongelige Bibliotek og destruerede efter eget udsagn en række breve. Georg Brandes' datter forsøgte at retouchere faderens levned ved at udklippe og overstrege betydelige dele af hans dagbøger. Tilbage står en samling på 70 breve fra Eggers til Brandes, 16 korrespondancekort og 9 breve fra Brandes til Fru Eggers.

Olga Eggers erindringer nævner ikke Brandes med et eneste ord. Erindringerne dyrker ellers stilen *namedropping*, spækket som de er med udførlige oplysninger om bekendtskaber af flygtig og varig karakter. Så meget desto mere bemærkelsesværdig er tavsheden. Men Brandes er med overalt mellem linierne og tilstede i en række erindringsglimt, som optræder næsten ordret i Eggers' breve, bl.a.

⁹ Olga Eggers: *En stor Mands lille Datter*, 1911, s. 42. Se også brev fra Olga Eggers til Georg Brandes 24.5.1911 (Brandes-arkivet, KB).

Olga Eggers i sit privathjem 1912. Samme år indgik hun sit andet ægteskab med professor ved Københavns Universitet, dr. phil Anton Thomsen. Året efter blev hun, som 38-årig, mor for første gang.

hendes oplevelser fra rejser til Italien og Tyskland.¹⁰ Det kan ikke udelukkes, at erindringsmanuskriptet, ligesom brevvekslingen, er retoucheret. Manuskriptet er maskinskrevet og er påført både Olga Eggers' fødsels- og dødsår. Det er således ikke blot en renskrevet, men også censureret kopi som nu ligger i Håndskriftssamlingen. Erindringerne følger dog et kronologisk spor og manuskriptet har ikke fragmentarisk og afbrudt karakter. Bortcensureringen af en i den grad epokegørende og gennemgribende begivenhed i Olga Eggers' liv, lod sig næppe gennemføre så umærkeligt af andre end Eggers selv.

¹⁰ Se fex. beretningen om skovtur udenfor Rom i brev fra Olga Eggers til Georg Brandes 4.3.1906 (Brandes-arkivet, KB), gengivet i "Olga von Eggers erindringer," s. 110 (Acc. 1996/21, KB)

Erindringerne er efter alt at dømme nedskrevet i perioden mellem 1931 og 1934.¹¹

Imidlertid kan man komme på sporet af konjunkturerne i forholdet mellem Brandes og Eggers gennem forfatterindens romaner. Langt de fleste har selvbiografiske træk. Udredningen af de selvbiografiske elementer i Olga Eggers' forfatterskab er ingen omstændelig detektiv-affære. Hendes breve til Brandes er en fortrinlig nøgle. Flere episoder, anekdoter og udsagn i Eggers' breve genfindes næsten ordret i hendes romaner.¹² Ligesom der er nøje overensstemmelse mellem breve og bøger hvad angår kærlighedens konjunktur.

I foråret 1906 foretog Eggers en længere rejse til Italien uden ægtemanden. Da hun vendte tilbage til Danmark flyttede hun fra sin mand ind i egen lejlighed i København. Der gik dog tre år inden Brandes den 8. september 1909 kunne anføre i sin dagbog: "Olga Eggers Skilsmisssedag." Eggers besværede sig ikke over sit eget ægteskab i de bevarede breve til Brandes. Men borgerskabets normer var en hindring for hendes virkelyst og eventyrtrang – og hendes forhold til Brandes. Først er hun kåd, siden mere frustreret.

4. september 1903

...Og saa er det henrivende ingen Pige at have og være ganske alene hele Dagen og gaa og komme uden nogen ænsen eller ser en – man er ligefrem et frit Menneske. Uf, hvor det er kedeligt at være Bedsteborgermadam, uf. Saadan skal det blive altid – bo i den By, man lyster, se den, man vil, og hverken skylde Gud eller Mennesker Regnskab!!! Hvor kunde De nænne saa hurtigt at forlade Dresden, den skelmske By? Hvor Mændene dog er smukke dernede – det maa ligefrem være anstrengende at være Dresden-Skønjomfru. Jeg gjorde en Erobring dernede, og jeg husker ham endnu, saa smuk var han, Og det var endda paa Bryllupsrejse!! Aa nej, De maa ikke se streng ud! Naar man nu har plukket begge sine Hænder fulde af Blomster og man stadig ser nye, – hvem lader saa ikke de gamle falde og glæder sig over de friske? Saadan har jeg gjort altid. Men der er hændt mig det, som kun sker de faa, at der højt over mit Livs Bjerg, som var dækket med alminde-

¹¹ Erindringerne omtaler således Eggers' 7 måneders ekspedition til Liberia i 1931, mens også Hitler får et par lidet venlige ord på vejen: "Og saa er der endda Mennesker, som igen tør planklægge en Krig (Ja, Idiotten Adolf Hitler)."¹¹ "Olga von Eggers erindringer" (note 10), s. 141.

¹² Fx Olga Eggers: *Byen med de grønne Tage*, 1906, s. 76, sammenlign brev fra Olga Eggers til Georg Brandes 19.12.1904 (Brandes-arkivet, KB).

lige Blomster, lyste en stærk og ensom Stjerne; og den skinnede ind i mit Hjerte og ind i mine Øjne, og nu maa jeg altid siden se alt og alle i Skæret af dens Lys. Jeg vidste fra lille, at jeg var forudbestemt til Lykke – og jeg har været lykkelig, er det altsaa. Det er sandt, at Lykken ikke tælles i Dage og Timer, men i Følelsens Styrke. Jeg vilde give et Aar af mit Liv for i dette Øjeblik at kunne kysse deres Hænder...

“21 December” [1904 eller 1905]

Lille elskede G.B., maa jeg kysser Deres Hænder, – begge to, – saadan. Jeg drømte i Nat om Dem, og da jeg vaagnede, kunde jeg ikke mere falde i Søvn for at længes efter Dem. Og saa fik jeg Brev! Jo, det er meget, forfærdelig meget at sidde hos Dem. Jeg kan godt forstaa, De ikke vil tage den lange Vej ud til Hellerup, men det varer heller ikke længe, inden jeg kommer ind til K. – Veed De, hvad jeg ikke forstaaer? At Ægteskabet dog ikke tilsidst bliver ophævet, erklæret for raat og brutalt. Aa, det er skammeligt. Og skammeligt, at de, der vil, ikke kan blive fri. Ja, man straffes haardt for sine Dumheder, det er vist ...Gør det vel noget, at jeg holder saa meget af Dem? Jeg vil jo ikke plage Dem. Det er sandt, jeg ved det nu, at Kvinder ikke lever, naar De ikke tilbeder. Naar man har lært det G.B., saa synes man ikke, at nogen anden Mand er værdig til blot at røre ens Haand. Jeg længes efter Dem, G.B., efter hele Dem, som jeg elsker. Deres skønne Haar og deres Latter og Stemme. Og saa er jeg dog blot saadan en dum lille Pige. Gem mit Kys til mig G.B. De har lovet mig det, De skylder mig det. Jeg kommer og henter det. Tror De, De kunde lide mig bedre, hvis jeg var berømt? Hvorfor har jeg heller ingen Ting faaet. Og De har alt og er alt, større end Mennesker ellers.

Petite

Rejsen til Italien var ikke Eggers' første rejse uden ægtefællen. Året forinden i 1905 foretog hun en rejse til Tyskland. I flere uger opholdt hun sig i den sydtyske by Dinkelsbühl. Her skrev hun efter eget udsagn romanen *Byen med de grønne Tage. En Fortælling om Kærlighed*.¹³ Den udkom 1906. Bogen udfolder drømmen om den store indlysende kærlighed, troen på den eneste ene, det lydefrie møde mellem mand og kvinde. Men romanen er allerede i afsættet desillusioneret på kærlighedens vegne. Forelskelsen er uforenelig med ægteskab og tryghed. Den kvindelige hovedperson må nødtvunget acceptere sin elskers

¹³ Se “Olga von Eggers erindringer” (note 10), s. 90.

ubøjelige standpunkt: "Den store Lykke kan aldrig blive en Læsestol, som man kan sætte sig til rette i. Den er vild og fri som en Ukrudtsblomst. Hvis den blev tvunget ind i Dagliglivets Fasthed og Ro, maatte den dø." Og de to elskende skilles efter at have realiseret deres kærlighed på en rejse til en bjergby med grønne tage. Vor hovedperson er imidlertid ikke et vraget offer. Hun er en moden dame der kæmper for at tro på sin elskers ord, som trøster sig ved at han betragtede hende som en moderne kvinde, modigere, klogere og stærkere end andre kvinder, og glæder sig ved at have kendt "Lyksageligheden ved at leve."¹⁴

Med *Byen med de grønne Tage* udlevede Olga Eggers en drøm. I årevis havde hun bedt og tigget om et sådan møde med Brandes, fjernt fra dagliglivets, ægteskabernes og sladderens begrænsninger. Byen med de grønne tage var en metafor jf. brev fra Olga Eggers til Georg Brandes [Efteråret 1905 eller 1906] op.cit. Fra Dinkelsbühl skrev hun,

31. maj 1905

En hed og lys morgen, med Solskin over nogle vidunderlige Enge – – og saa et Brev fra den, man elsker. Det er ikke Lykken, men det er saa nær derved, at det gør ondt, fordi man et enkelt Øjeblik veed, veed sikkert, hvorledes det kunde have været. Elskede G.B. elskede, underlige og vidunderlige G.B. – har De aldrig følt det, som om Livet gav Dem saa stærk en Drik at drikke, at De ikke kunde bære det, ikke holde det ud? Jeg veed det aldeles vist – dersom min drømte Lykke en Dag blev Virkelighed, dersom jeg fik Lov til at møde Dem her nede og leve blot nogle faa Dage sammen alene med Dem, saa vilde jeg gladelig give Dem de Aar af mit Liv som er tilbage. Det vilde jeg alligevel, hvis jeg kunde; men det maatte være saa vidunderligt at dø, lige naar man havde naaet det højeste, Livet kunde give. Og jeg kunde forstaa det, om Lykken maatte dræbe, Livet og Lykken tilsammen maa være mere, end Mennesker kan magte. Naar hver enkelt Form af det er saa voldsom, som den er. De maa kunne mærke, hvor jeg tænker paa Dem. Som en stor og gylden Blomst lukker Livet sig sammen om mig og jeg husker kun Dem. Hvor kan De skrive saadan et Brev til mig. Det er som mit Hjerte maa dø, nar jeg kysser de Ord deres Haand har skrevet. Og jeg drømmer igen Drømmen, som aldrig bliver til Virkelighed, Om den lyse Aften i den lille By i Nordtyskland, hvor jeg gaar for at møde Dem. Og vi følges ad gennem de tavse Gader, og De lægger Deres Hænder over mit Bryst og udenom os tier Verden og Tiden staar stille. – Aa, men man skal ikke drømme...

¹⁴ Citater Eggers 1906 (note 12) hhv. s. 29 og 154.

Peter Nansen på Gyldendal havde betænkeligheder ved bogen. Han skrev til Eggers, at den "trods sin Ynde var for ekstatiske." Eggers beklagede sig til Brandes,

...Han vil have, jeg skal skrabe Farverne af den. Herregud, nu har jeg dog lavet 2 Bøger, saa graa og tørre som Kampesten, er saa en Smule Postyr en Ulykke, men han frygter for at min gode Position hjemme vil 'komme i Fare!' Beeh! -- skal jeg nu skrabe Farverne af, saa er det ingen Bog, eller skal jeg, se at faa den oversat, -- saa kan Nansen senere købe Oversættelsesretten, dersom den gør Lykke. Men Parolen er givet: igen en lille Kampesten ind paa Markedet -- han skal faa det... (4. marts 1906).

De to kampestenbøger er *Moderne Ægteskab*, 1904 og *Penge*, 1905. Eggers næste træk var den historiske roman *Venedigs datter Catarina Cornaro*, 1908.

Et par måneder efter skrev Eggers:

15. juli 1906

Jeg er saa lykkelig, fordi De nu er rask! Ak søde egen G.B. -- please, -- løb ikke og rød ikke -- De er endnu alt for ung til at kunne passe paa Dem selv. Gid Aarene maatte lære Dem det, og De maatte blive fornuftigere, naar De bliver noget ældre. -- Nansen har pludselig uden Indvending taget min "Byen med de grønne Tage" Hvorfor? Det er da ikke Dem, der har hjulpet mig der??? Den er allerede i Trykken. Men uha, det bliver vist en rar Behandling, jeg faar af Bladene? Dens Undertitel er: En Fortælling om Kærlighed! -- fy fy! Mon De allerede er begyndt at bade? I saa Fald kunde der være en Mulighed for at træffe Dem der. Men jeg er saa lykkelig saa lykkelig over at vide Dem rask.

Kilderne til omstændighederne omkring bruddet mellem Olga Eggers og Brandes har ikke overlevet retoucheringen og selvcensuren. Korrespondancen og møderne mellem de to var intense frem til året 1912. Men forholdet ændrede karakter undervejs. Fra deres første møde i 1903 til 1909 er Eggers' breve lidenskabelige, æggende og tryglende om opmærksomhed, kærlighed og anerkendelse. Derefter ændres tonen. Brevene er fortsat kærlige, men de mister den erotiske understrøm, og bærer nu mere præg af ømheden for en faderlig, men aftagende autoritet. Hun søgte ikke længere anerkendelse, men aflagde rapport. Med den nye relation fulgte også Brandes' skuffelse. Hun stod nu ikke længere til rådighed for hans pludselig indfald om

besøg, og udeblev fra hans foredrag. Hun svarede ikke altid på hans billetter. Han beklagede sig og øgede initiativet. Året 1911 er således det kildemæssigt set mest intensive år i deres bekendtskab. Det skyldes i høj grad også korrespondancens sædelige karakter.

30 November, Strandboulevarden 27 [slutningen af 1910 eller 1911]¹⁵

Med stille Andagt læser G.B. Uge efter Uge en dydig, ærbar, resigneret og meget fin Bog af Fru O.E. Han siger til sig selv: Der er alligevel ingen ringe Lykke at være Kjendt og en Smule paa-skjønnet af en saa distingveret ung Dame, hvis Væsen er det stadige Fremskridt.

G.B. staar i Concertpalæets lille Sal d. 9n November. Han spejder ud over Lokalet efter Fru O.E. Men Ak! Han ser kun tomme Pladser. Havde O.E. da villet anbringe en lille Kapital af 1900 Kroner rentefrit, havde hun kunnet tage Adgangskort til de samme Pladser for dem.

G.B. staar atter paa Tribunen d. 14 November. Han spejder ud efter Ormen hin Korte. Kommer ikke O. Tryggveson?¹⁶ Ak! Han ser kun for 1600 Kroner tomme Pladser, ingen O.E.

G.B. istemmer da sin Svanesang i Concertpalæet 19. november. Han spejder ud efter den musikalske O.E. Men ak! Han ser kun for en 1500 Kroner tomme Pladser. Han dukker sit Hoved og opgiver Aanden, den Aand, hvormed han 3 Gange har talt, bedre end nogen anden i dette Land og adskillige [Aander] udenfor dette Land kunde tale.

Men naar O.E. kunde blive borte, hvad undrer saa, at de andre Grossererfruer holder sig hjemme hos deres Mandfolk! Og nu skal der gaa nogle Aar til han taler for tomme Bænke igjen.

20. Maj 1911, Castagnola, Pallanza, Italia

En flygtig men hjertelig ment Hilsen til den mindste af alle velbegavede og tapre Fruer, hvem onde Mænd end ikke under en Smule Penge, hun fortjener.

Jeg sidder her ved Lago Maggiore for mig og efter i en hel Uge at have haft Kulde og øsende Regn ser jeg i dag endelig den velsignede Sol.

¹⁵ Jf. Georg Brandes dagbog 30.11.1911: "Dyb Harme over den tomme Sal i Aften." (Brandes arkivet, KB).

¹⁶ Ormen *lange* var Olav Tryggvasons skib i slaget ved øen Svold år 1000, hvor forenede dansk-svensk-norske stridskræfter bag Sven Tveskæg besejrede og dræbte den kristne Tryggvason, der havde erobret magten i Norge.

Kropotkin¹⁷ er her i Nærheden i Locarno og kommer Mandag og besøger mig. Ellers har jeg Villa San Remigio og dens Værtsfolk og nogle andre Gæster, Musikmennesker, at glæde mig ved.

Den 1 Juni tager jeg herfra. Jeg er inviteret til en stor Banket for Republikkens Præsident i Rouen 3 Juni men jeg ved ikke paa hvilket Hotel man giver mig Plads i Rouen. Der er jeg 3-9 Juni, derefter til Paris Rue de Bourgogne 58.

Men De kan godt faa Tid at sende mig et Par milde Ord hertil. Indlagt et Laurbærblad for Deres Tapperhed og et andet for Deres jordiske Talent og et tredje fordi De er den elskelige og indtagende Skabning, De er
Deres hengivne G.B.

Brandes havde ikke let ved at afbryde forbindelsen med sine kvinder. Skønt de i perioder kunne trætte og kede ham, besad han et behov og en fascinationskraft som bandt ham og kvinderne sammen længe efter at den erotiske eller følelsesmæssige besættelse var aftaget.

I oktober 1912 indgik Eggers ægteskab med senere professor ved Københavns Universitet, dr. phil. Anton Thomsen. Herefter ophører korrespondancen med Brandes. På Brandes' fødselsdag i 1913 sender hun, gravid i fjerde måned, følgende hilsen,

2. februar 1913

Kære G.B. – Tusind Gange til Lykke. Det er en saa urimelig lang Tid siden jeg har set Dem, og De har imens rejst det halve Europa rundt. Kun af og til var der som et Slags Bud fra Dem i Polit. Om mig er der ikke meget andet at bemærke, end at baade jeg og Manden har det godt... Jeg er ked af, at jeg ikke naar at faa nogen ny Bog færdig til Foraaret. Jeg har begyndt og har den færdig i Hovedet, men her har været saa mange nye Mennesker ud og ind og saa meget at gøre med at faa Huset i Orden, at den ikke er nær saa langt som den burde. Jeg vilde meget gerne se Dem engang igen, men De lader jo slet ikke til at ville have mere at gøre med old Denmark.

Imidlertid – lev rigtig, rigtig vel, al god Lykke og stor Glæde i Deres nye Aar. Altid Deres, O.E.

Den sidste kilde til deres forhold er dateret 14. oktober 1918, et lille brevkort: "Maaske bryder De Dem slet ikke om denne Bog¹⁸ – jeg

¹⁷ Pyotr Alekseyevich Kropotkin (1842-1921) forfatter til *En anarkists erindringer*, 1900.

¹⁸ Sandsynligvis Olga Eggers: *Hvorfor. Fortælling fra Undervandsbaadskrigen*, 1918.

beder Dem alligevel modtage den som en venlig Hilsen fra Deres hengivne, Olga Eggers." Hvad han end måtte mene – det betød ikke længere så meget.

Når det – ikke blot for fuldstændighedens skyld – er interessant at beskæftige sig med omstændighederne omkring bruddet mellem Brandes og Eggers og forholdets ændrede karakter, skyldes det ikke mindst Eggers senere radikale sindelagsskift. Havde forholdet til Brandes betydning for hendes senere accept af et antisemitisk verdensbillede? Noget tyder på det.

At personlige erfaringer og oplevelser har betydning for et menneskes politiske valg og omsving, er ikke et kontroversielt synspunkt. Følelsen af svigt, skuffelse og forræderi har fået manganen en politiker til at skifte løbebane. At fremhæve hvorledes svigtet kærlighed kan have samme virkning hverken fornædret eller latterliggør Olga Eggers – eller kvindekvædet. Den erotiske og følelsesmæssige relation til manden fyldte, ja opfyldte kvindens socialt konstruerede univers, ikke mindst hos borgerskabets kvinder, hvor romantisk sværmeri var en luksus, privilegier og fritid tillod. Relationen til manden var simpelthen en erfaring der nødvendigvis måtte fylde meget i en tilværelse som ikke tilbød uanede, direkte og personlige erfaringer eller muligheder. Når man således stiller spørgsmålet om ulykkelig kærlighed var en medvirkende årsag til at Olga Eggers blev nazist og antisemit, stilles spørgsmålet fordi hun var menneske og kvinde, fordi hun var underlagt en konservativ kønsforståelse, der levede en mere begrænset erfaringshorisont. Jeg skal nedenfor komme ind på hvorledes denne kønsforståelse også i mere politisk forstand, havde betydning for Eggers' anerkendelse af nazismen. Først til skuffelsen. Igen er romanerne en kilde.

Intrigen i romanen *Den røde Synd*, udgivet 1908, er iscenesat i en national fremmed og tidsmæssigt ubestemt ramme: I det dunkle Venedig. I romanen anvendes mytiske og eksotiske metaforer for konsekvenserne af kvindekvædet skæbnesvangre valg mellem begæropfyldelse og resignation: et retarderet barn som frugten af en illegitim affære og det uskyldsbarns mulige tilflugt bag cølibatets og klosterets tykke mure. Romanens konklusion er entydig: erotikken er en farlig sag for kvinden. Forelskelsen driver kvinden ud i synd, død og ødelæggelse. Den er en sønderrivende kraft når først skaden er sket, og klosterets mure ikke længere kan beskytte kvindesjælen. Så ofres livet, ægteskabet og familien for forelskelsens skyld. Romanens centrale tableau er en smertefuld samtale mellem romanens kvindelige hovedperson, en adelig dame, Caroline, og hendes ryggesløse og hensynsløse elsker, som af angst for følelser og forpligtelser har brudt med Caroline og

taget sig en tøjte som elskerinde. Samtalen behøver ikke at være selvbiografisk, skønt passager i bogen er identiske med beskrivelser af kærlighedens væsen i Eggers' breve til Brandes.¹⁹ Erkendelsen, som senere går igen i Olga Eggers' romaner, at den kvindelige lidenskab er dømt til tragedie, fordi mandens begær er svigefuldt og kvindens kærlighed evig, er imidlertid hendes egen. Caroline klager til sin tidligere elsker: "Hvorfor betragter I det som noget overlegent at være saa løsagtige som muligt i Jeres Følelser? I betragter det som en Ære at have saa mange Kvinder som muligt. Næsten som en Skam at holde for Alvor af een. Hvorfor? I kalder Hjemmet og Barnet gammeldags!"²⁰

Den reflekterende kvinde som sørgede over tabet af sin elsker i *Byen med de grønne Tage*, er nu erstattet af bitter, moralsk og anklagende stemme, der byder kvinden at forsvare kærligheden og begæret. Cølibatet, det kærlighedsløse, men fornuftige ægteskab og moderskabet er *Den røde Syns* løsninger til den utæmmede kvinde. Frem for alt bliver moderskabet nu forløsningen i Olga Eggers' romaner. Med den karakteristiske sprogbrug for litterære analyser af freudiansk tilsnit, hedder det hos Bodil Holm, Michael Netschajeff og Lise Rydstrøm i *Litteratur og Samfund* 1980, at moderskabet hos Eggers dyrkes med en masochistisk offerberedvillighed, hvor selvundertrykkelsen fastholder kvinden i reproduktionen, mens protesten mod objektgørelsen af kvinder, og mod mandens påtrængende kærlighedsløse seksualitet, kanaliseres ind i moderskabet. Ligesom kvinden i moderskabet finder den narcissistiske bekræftelse, hun ikke kan få gennem manden: "Barnet er for så vidt det oplagte kærligheds- eller seksualobjekt – det modsvarer til fulde den narcissistiske bekræftelsestrang. Samtidigt hermed er seksualiteten mellem moder og barn ikke underlagt genitalfiksering." "Fødslen af barnet udløser endeligt de libidinøse bindinger til faderskikkelsen, som kvinder har ligget under for i den ødipale fase. Men den løser ikke den indsocialiserede undertrykkelse af disse libidinøse bindinger og driftsdisponeringer." Tværtimod hylder Eggers modernaturens beherskelse af de kvindelige seksuelle drifter, ligesom moderskabet er "et skjold mod mandens seksualitet – et skjold, der for mændenes vedkommende opleves som en angstfremkaldende

¹⁹ Se fx Olga Eggers: *Den røde Synd*, 1908, s. 134: "Han bar hende paa sine Arme gennem Salen, for at hendes Silkesko ikke skulde plettes af det Blod, der flød over Gulvet. Han havde myrdet for hendes Skyld, og hun lo til ham, da han løftede hende højt i sine Arme og saa end ikke ned paa den, der maatte dø for hende." Sammenlign Brev fra Olga Eggers til Georg Brandes 12.9.1904 (Brandes-arkivet, KB).

²⁰ Eggers 1908 (note 19) s. 61-62, sammenlign u.dat. brev fra Olga Eggers til Georg Brandes "p.t. Nybøllegaard, Holeby, Laaland, 21 December" [1904 eller 1905] (Brandes-arkivet, KB).

instans, der fremmer impotens... Selv der, hvor den regressive narcissistiske protest finder sin mest sublim form i virkeligheden – nemlig i moderskabet, må seksualitetens fortrænges.”²¹

Man behøver ikke at gå sådanne omveje til kvindesindet eller Olga Eggers. Trods hendes romaners tilsyneladende frisindede og provokerende budskaber var også Eggers rodfæstet i en konservativ kønsforståelse, som tilskrev de respektive køn væsensforskellige evner, opgaver og mentalitet. I *Den røde Synd* hedder det: “Kvinder behøver Tro. Vi maa have en Vorherre, for vi har ikke nok i os selv. Vi har ikke Kræfter til at udholde den Ensomhed, som Livet er. Saa danner vi Manden om til vor Gud, og naar han kaster os bort, har vi intet...Kvinderne er kun lykkelige, naar de faar Lov til at knæle for en Mand. Der er vor Natur...Man har ikke Lov at tage Hjemmene fra de Kvinder, hvis Natur det kun er at være Mødre.”²² Olga Eggers afviste ikke, at kvinder kunne have andre – mere maskuline ? – behov for erotisk og karriere-mæssig selvrealisering, men understregede omkostningerne ved behovets indfrielse: ensomhed. Romanerne *En grim Kvindes Behendelse*, 1909 og *Af en ensoms Optegnelser*, 1910 beskriver således hhv. den påtvungne og selvalgte ensomhed hos de atypiske romanheltinder, hvor den grimme kvinde til slut realiserer sine medfødte moderinstinkter ved at tage et adoptivbarn til sig, mens der bag den ensomme kvindes strålende karriere som sangerinde, gemmer sig mindet om skuffet kærlighed og længsel efter moderrollen. Romanernes budskab var således underkastelse ikke alene under samfundets normer, men også under kønnenes ubøjelige natur. Olga Eggers selv blev moder i 1913. Faderen og ægteanden Anton Thomsen døde imidlertid i september 1915 kort før deres tre års bryllupsdag.

Med årene blev Olga Eggers tilsyneladende mildere stemt over for muligheden for et gensidigt og ligeligt forhold mellem mænd og kvinder. Det er åbenbart i romanen *Henri – der er ingen Død* fra 1926. Bogen er dedikeret den jødiske sanger Harry Haurowitz, som Eggers havde mødt i New York i 1925. De nærmere omstændigheder omkring deres romance er ikke kendt. Men i romanen får heller ikke det symbiotiske og sympatiske par mulighed for at realisere deres kærlighed, idet den mandlige hovedperson, Henri, dør af pludselig sygdom ved romanens slutning.

²¹ Bodil Holm, Michael Netschajeff og Lise Rydstrøm: Analyse af Olga Eggers: En Moder. 1919. Analyser af dansk kvindelitteratur. *Litteratur og Samfund* 31, 1980, s. 136-137.

²² Eggers 1908 (note 19) hhv. s. 22, 61, 55.

Paradokset

I årene omkring første verdenskrig optrådte Olga Eggers som aktivt medlem af Dansk Kvindesamfund, og var sammen med sin nære veninde Thit Jensen medstifter af Københavns Husmoderforening i 1917 og "Foreningen for Seksuel Oplysning" i 1924.²³ Som medlem af Socialdemokratiet forenede hun kvindesagsarbejde med social og politisk agitation, og i mellemkrigstiden engagerede hun sig i freds- og folkeforbundsarbejde, bl.a. som næstformand i "Fredsföreningen af 1916."²⁴

I 1934 meldte Olga Eggers sig ind i DNSAP. Efter valget af den nazistiske løbebane begrænsede Eggers' forfattervirksomhed sig til et par antisemitiske pjecer. En citatsamling, *Lad nu Jøderne faa Ordet*, 1939 og oversættelsen af brudstykker af Martin Luthers *Jøderne og deres Løgne 1542*, 1938. Hendes egne ord er at finde i *Nordiske Kvinde, rejs dig og kæmp* fra 1938.

Skriftet omtaler ikke Georg Brandes med navns nævnelse. Men datidens kulturelle koder efterlod ikke megen tvivl om, at følgende citat var møntet på det moderne gennembruds åndelige fører,

"Det blev anset som Tegn paa Begavelse at være 'international'. Ikke kende Forskel paa Hvid og Sort, paa Germaner og Asiat. Jøderne skulde slaas op som Repræsentanter for det fineste Vid, den fornemste Aandsoverlegenhed. Og uden – naturligvis – at kunne mistænkes for at naa op til disse svimlende Højder, hvor alene 'det udvalgte Folk' havde Monopol paa at bevæge sig, maatte den tunge og tykhjernede Dansker i hvert Fald forstaa at tilbede disse Israeliter, hvis han da overhovedet turde haabe at komme i Betragtning. Og at den erotiske Frihed, der nu var skænket saavel Kvinde som Mand ikke skulde være skænket forgæves, blev der til fulde sørget for!"²⁵

Olga Eggers drog den yderste konsekvens: "Vi kræver, at enhver dansk Kvinde og Mand i Fællig skal føle deres Ansvar overfor Slægtens Børn, og at Forurening af Racens Blod gennem Ægteskab med Jøder o. lign. skal være forbudt."²⁶

²³ Jens Andersen: *Thit – den sidste valkyrie*, 1990, s. 166, 198.

²⁴ *Dansk Biografisk Leksikon* bd. 6, 1935. Sandsynligvis er der tale om den danske afdeling af Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed, stiftet 1916, dog under navnet *Danske Kvinders Fredskæde*.

²⁵ Olga Eggers: *Nordiske Kvinde, rejs dig og kæmp*, 1938, s. 12.

²⁶ Eggers 1938 (note 25) s. 4.

Hvordan kunne et menneske som havde bekendt sig til antimilitarismen, til demokratiet og kvindesagen vælge nationalsocialismen? Hvordan kunne det menneske som skrev så indigneret og empatisk om forfølgelse og diskrimination af jøder, antage det antisemitiske verdensbillede? Hvordan kunne en kvinde som havde elsket to mænd af jødisk slægt acceptere de nazistiske raceteorier?

Eggers' demonstrative accept af racismen og det militaristiske diktatur er en psykologisk gåde, der er genstand for mere eller mindre overbevisende fortolkninger. Vyff og Rohlin Olsen fremhæver særligt omstændighederne omkring Eggers' brud med Socialdemokratiet. I 1932 anmeldte Eggers sin sagfører til politiet. Hun hævdede han havde begået bedrageri og fravristet hende et betydeligt beløb i forbindelse med en arvesag. Den socialdemokratiske partitop forsøgte at lægge låg på sagen, og bad Eggers indstille skydningen, idet samme sagfører repræsenterede et stort byggeselskab, og planerne for et byggeprojekt med hundredvis af gode arbejdspladser. Sagsanlægget blev i øvrigt senere afvist pga. bevisets stilling. Eggers fik aldrig sine penge, og rasede over partiets svigt.²⁷ De nye partifæller på den yderste højrefløj skulle vise sig at være mere handlekraftige allierede, da den nazistiske presse gerne lancerede Eggers' synspunkter i kampen mod "systemet" og dets "jødelakajer." At bitterheden mod Socialdemokratiet således havde en personlige note, er en væsentlig del af forklaringen på det radikale omslag. En anden medvirkende årsag kan man finde i hendes sidste roman *Erotik* fra 1932. Bogen er *ikke* erotisk. Den er et indigneret argument for kvindens ret til fødselskontrol og abort. Den er et opgør med hykleriske og handlingslammede læger, og et råb om forbedrede sociale og økonomiske vilkår for de slidsomme arbejderklassefamilier. Forsvaret for adgangen til prævention og abort af sociale årsager er karakteristisk ledsaget af racehygiejniske argumenter, som her formuleres af den gode læge: "Arbejd for, at man med alle Midler forhindrer Abnorme og Sindssyge i at formere sig. Det er selvmorderisk af en Stat at ruinere Borgerne med et Utal af Sindssygehospitaler og Hjem for Idioter, naar man smertefrit og uden synderlig Gene for de stakkels Skabninger kunde umuliggøre, at de forplanter sig. Det er efter min

²⁷ Iben Vyff og Charlotte Rohlin Olsen: *Olga Eggers - Kvinde i en Brydningstid. En tematisk biografi om køn, politik og race mellem socialdemokrati og nazisme*. Utrykt speciale ved Roskilde Universitetscenter 1997, s. 109-113.

Mening den ægte Humanisme.”²⁸ Den holdning finder man også blandt Olga Eggers’ socialdemokratiske partikammerater. Foruden det seksualpolitiske budskab, der også var på programmet i “Foreningen for Seksuel Oplysning,” var romanen en hyldest til familielivets simple og berigende glæder og til moderskabets ansvarsbevidsthed og uegennyttighed. De tidligere romaners forherligende drømmerier om fyrstevillaer og maskeballer var nu erstattet af en social kritik af overklassens umoralske og overfladiske skørlevned.

Nazismens kvindesyn lå ikke fjernt fra den konservative opfattelse af kønnenes respektive opgaver og evner, der er en understrøm i Olga Eggers forfatterskab. I de sene romaner lagde Eggers tilmed mere og mere vægt på, at kønsforskellene var af biologisk og ufravigelig karakter. At fornægte sin natur, bragte kun sorg og skuffelse. Nazismens hyldest til moderskabet og løfterne om at skabe gunstige sociale og økonomiske betingelser for familielivet, appellerede utvivlsomt til den socialt indignerede forfatterinde. Hun var ikke ene om at føle utålmodighed over for Socialdemokratiets kompromisser og inkonsekvenser, og kampen for politisk ligeberettigelse mellem kønnene måtte vige for den pligt kvinden skulle yde sin natur, såvel som samfundet: reproduktionen. Allerede i 1906 agiterede Olga Eggers for det synspunkt, at den begyndende seksuelle frigørelse understøttede og stimulerede mandens natur, mens den ruinerede kvindens. Forsvaret for kvinders rettigheder havde altid stået i skyggen af Eggers’ idealforestillinger om forløsningen i kærlighed og moderskab. Den forløsning fik hun ikke hos Brandes og 25 år efter deres romances ophør, fremstod Georg Brandes som hovedmanden bag en erotisk frigørelsesproces, der i Eggers’ øjne ikke havde bragt andet end lidelse. Vejen til generaliseringer og til accept af stereotyper om Jødens natur og adfærd fra dette udgangspunkt, er ikke længere end for forretningsmanden der døjer med en jødisk konkurrent, eller for den kristne der måtte vælge at overse, at Jesus elskede sit folk.

²⁸ Olga Eggers: *Erotik*, 1932, s. 196. Se også “Men det er vor Skam, siden det er os Mænd der skriver Lovene, at Kvinder skal lide, som de gør, og det i Titusindtal. Før der bliver en fornuftig Lov, der beskytter Kvinder og som giver dem, der har flere Børn, end de kan underholde, en anstændig Statshjælp, før bliver der ingen Retfærdighed...Og lær saa Kvinderne, hvorledes de skal undgaa at faa flere Børn, end de har Raad og Kræfter til, og er Ulykken sket, saa lad dem faa ordentlig Lægehjælp, men lad dem ikke ødelægge sig selv ved at gaa til samvittighedsløse Kvaksalversker. Men først og sidst skulde I Kvinder, hver og en, sørge for at Moderhjælpen blev indført. Staten bør være Kvinderne taknemlig, fordi den skaffer dem Borgere” (s. 195-196).

Georg Brandes som jøde

Georg Brandes betragtede ikke sig selv som jøde. Han insisterede på at blive opfattet som et individ og hævdede menneskets eget ansvar for sine handlinger og svagheder, og samme menneskes magt over egen skæbne. Hans ateisme var et opgør med den dominerende trosopfattelse i hans samtid, kristendommen, men han opfattede ikke i mindre grad jødedommen som tradition og reaktion; enhver religion var en restriktion af den individuelle frihed. Hans modvilje mod demagogisk og chauvinistisk nationalisme, ramte også tendenser til jødisk nationalisme, og han vragede derfor også jødiske forfatters dyrkelse af forestillingen om en særlig jødisk nationalkarakter.

I sin ungdom havde Brandes ganske vist, som så mange i hans samtid, sværmet for tanken om raceteorier. Berygtet er hans vurdering af betydningen af "den semitiske Æt" i et essay om forfatteren Meir Goldschmidt fra 1869. Senere i livet vendte han sig mod sådanne udslag af racetænkning i egne skrifter, herunder lod han det omtalte afsnit udgå i et genoptryk i 1899.²⁹ Herefter fastholdt han, at jødedom udelukkende skulle betragtes som religion, og afviste "det jødiske" som både race og nationalitet. Livet igennem var han en svoren fortaler for assimilationen, skønt håbefuld på den jødiske koloni i Palæstinas vegne, som et – og måske det eneste mulige – tilflugtssted for de forfulgte østeuropæiske jøder. Men han vendte sig mod zionismen som uhensigtsmæssig og farlig nationalisme. Først da muligheden for et jødisk hjemsted blev realpolitik i 1917 gav han zionismen sin støtte. Selv meldte han sig ud af Det Mosaiske Troessamfund i 1910.

I hans erindring om den skræk han følte, da han som barn opdagede sin arv, i den heftighed hvorved han vendte sig mod "jøderiet," i den irritation han udslyngede mod enhver som påpegede hans baggrund, finder man imidlertid et træk af tvetydighed og tvivl.

Flere Brandes-forskere tolker Georg Brandes' ubehag ved det jødiske som et udtryk for jødisk selvhad. Jørgen Knudsen tolker Brandes' stædige forsvar for assimilationen i relation til den for samtiden karakteristiske "jødiske antisemitisme" som med afsky vendte sig fra jødisk – og navnlig østjødisk – tradition. Knudsens fortolkning indebærer imidlertid fortsat opfattelsen af, at Brandes alligevel var – en slags –

²⁹ "Først fordi jeg slet ikke mere troer, at Nordeuropas Jøder er Semiter, dels fordi jeg dengang, paavirket af den almindelige Opfattelse og af Raceteorier var tilbøjelig til at tillægge Afstamningen en efter min nuværende Mening overdreven Betydning." Citeret efter Carl Erik Bay: Georg Brandes som "jøde." *Fund og Forskning* 16, 1982-1983. Genoptrykt i *Kulturradikale kapitler*, 2003 (s. 42).

jøde.³⁰ Det er formentligt samme opfattelse som giver anledning til de tvivlsomme henvisninger til Brandes' "landsmænd," "stammefæller" eller endog "racefæller."³¹

Carl Erik Bay peger heroverfor på, at jøde, er noget man kan *blive*. Det sker ikke alene gennem en opdragelse i en religiøs og kulturel tradition, men tillige gennem samspillet mellem "den jødiske sær-eksistens" og de nationale, sociale og politiske omgivelser. Det hedder, at et samfund hvor der eksisterer en jødisk minoritet kan skabe "jøder," og det vel at mærke også "jøder" uden jødisk fødselsattest.³²

Ifølge Carl Erik Bay vokser antisemitismen også ud af dette forhold mellem jøder og ikke-jøder. Synspunktet rejser dog flere spørgsmål end det besvarer. Der antydes en relation mellem jøder og den fjendtlighed der rettes imod dem, således at en jødisk minoritet er forudsætningen for antisemitismen.

Antisemitismen i den moderne sekulære version, står i forhold til virkelige jøder, deres adfærd og traditioner, men problemet er ikke mindst at udrede hvori denne relation mellem "det jødiske" og antisemitismen består. Teorier som er baseret på en opfattelse af, at fjendtligheden udspringer af reelle konflikter mellem jøder og ikke-jøder kan ikke forklare hvorfor antisemitismen opstår i samfund med en meget lille jødisk minoritet eller endog i samfund uden jøder (fx i Japan). Eller hvordan antisemitisme kan eksistere forud for jødernes ankomst (fx i middelalderens Danmark) og længe efter jødernes fordrivelse (fx England på Shakespeares tid, jf. *Købmanden i Venedig*). Forsøget på at identificere forholdet mellem jøder og antisemitisme bliver ikke mindre vanskeligt i kraft af risikoen for at blive indfanget af antisemittens argumenter.

Det er et velkendt antisemitisk kneb at anvende jødiske selvransagelser som dokumentation for en antisemitisk påstand. Den jødiske litteratur udvælges nøje efter dens grad af hvas selvkritik, grænsende til jødisk selvhad, eller efter tendenser til jødisk nationalisme og race-tænkning. En litteratur som forholder sig kritisk til assimilationen, og til den jødiske arv og traditioner som et udtryk for diaspora-kultur og forfølgelse. Dermed søges legitimitet i påstanden om, at "det svarer

³⁰ Jørgen Knudsen: Georg Brandes og det jødiske. *Rambam* 7, 1998, s. 6-17. Med henvisning til Sander L. Gilman: *Jewish Self-hatred*, Baltimore, London 1986.

³¹ Når Erik M. Christensen i en anmeldelse af Jørgen Knudsens Brandes-biografi kan tale om, at "Det er nu og da næsten som om der lurer en antisemitisme mellem linierne," er det egentlig racetænkningen, eller *raceførelsen* som skurrer Christensen i ørene. Erik M. Christensen: Georg Brandes, virkelig? *Danske studier* 1991, s. 81. Se Jørgen Knudsen: *Georg Brandes. I modsigelsernes tegn 1877-83*, 1988, hhv. s. 77, 87, 255.

³² Bay 2003 (note 29) s. 53.

Georg Brandes hos fotografen i Stockholm 1906. Det år udkom Olga Eggers' kærlighedserklæring til hendes mentor og muse, romanen *Byen med de grønne Tage*, om fuldbyrdelse og forløsning af lidenskab fjernt fra det københavnske borgerskabs rammer.

til, hvad jøderne mener om sig selv.”³³ Også jødiske forfattere var fascinerede og optagede af nationalitets- og racespørgsmål. Herhjemme vil Henri Nathansens beskrivelser af jødisk væsen og hans insisteren på Georg Brandes' *jødiskhed* være et karakteristisk eksempel. I Brandes' samtid var brugen af begreber som “nation,” “race” og “folk” ofte ureflekteret og de blev gerne anvendt som synonyme, både af jødiske og ikke-jødiske forfattere, ligesom udtrykket blod *kunne* anvendes synonymt med slægt, stamme, arv – eller netop, *race*. Tale om “den jødiske race” var ikke ensbetydende med racisme, men anvendelsen af begreberne blev problematisk med den eskalerende nazistiske retorik og terror.

³³ Nina Bjørneboe: *Manden, der overlevede sin skæbne. Harald Nielsen 1879-1957*, 1981, s. 248.

Hertil kommer, at også antisemitismeforskere er i fare for at overeksponere det tilfældige faktum at et menneske er af jødisk slægt, og som antisemitten falde for fristelsen til at henvise til et indbildt proportionalitetsprincip: hvor man fx vil begynde at overveje, om det vitterligt var et "problem" at en stor procentdel af Berlins stormagasiner i Weimarrepublikken var ejet af mennesker med jødisk baggrund?

Filosoffen Jean Paul Sartre beskæftigede sig også med det jødiske selvhad. Bogen *Om Antisemitisme*, 1948 peger skarpsindigt på den moderne jødes eksistentialistiske genvordigheder, forud for de mentale og politiske konsekvenser af Holocaust, der indebar muligheden for – og retten til – at vælge at være jøde, både i et nationalt fællesskab i Israel og kulturelt-religiøst som individ. For det moderne gennembruds mænd og kvinder, og oplysningstidens liberale arvtagere, kunne Jøden ikke længere siges at tilhøre et nationalt eller religiøst samfund, han var i bedste fald en del af et abstrakt historisk samfund: "Det er hverken Fortiden eller Religionen eller Fædrenejorden, som forener Israels Sønner. Men naar der eksisterer et Baand, som forener dem, naar de alle fortjener Navnet Jøde, er det, fordi de har en fælles Situation som Jøder, det vil sige, de lever i et Samfund, som anser dem for Jøder." Følger man Sartre, kan man således forstå Brandes' raseri som en fornægtelse og en unddragelse af den situation som jøde, han uhjælpeligt var placeret i "fordi han lever i et Samfund, der anser ham for Jøde."³⁴ Brandes' jødiskhed er her en konstruktion, der påtvinges Brandes, men som alligevel virker identitetsskabende. Brandes havde også blik for dette grundvilkår, at det var antisemitismen som gjorde jøderne til et folk, eller et fællesskab, men han bagatelliserede fænomenets styrke og rettede i stedet skytset mod "jøderiet." Også han forestillede sig at der var en direkte forbindelse mellem antisemitiske angreb og antallet af jøder i en virksomhed, et fag, eller en bevægelse.

Hvad jøder er eller gør kan ikke *forklare* antisemitismen. Det er "ikke den jødiske Karakter, som vækker Antisemitismen, men tværtimod Antisemitismen som skaber Jøden," som det hedder hos

³⁴ Citater, Jean Paul Sartre: *Om Antisemitisme*, 1948, s. 42. Hos Sartre hedder det, at et menneske er et væsen i en situation: "Det vil sige, at han udgør en syntetisk enhed med sin biologiske, økonomiske, politiske og kulturelle Situation. Man kan ikke skille Mennesket ud fra den, thi den danner ham og afgør hans Muligheder, men omvendt er det ham, som giver den sin Retning, idet han vælger sig selv i den og ved den" (s. 37). Sartre har i øvrigt en beskrivelse af Jødens opdagelse af sin jødiskhed, som er i malende overensstemmelse med overleveringen om de to Brandes-brødrers erfaringer med den jødiske baggrund og deres insisteren på at blive opfattet som *mennesker* (s. 47 og 61).

Sartre.³⁵ Antisemitten tilskriver alle jøder en socialt truende adfærd, skønt det kun er enkelte jøder der rent faktisk udøver denne adfærd, fjendtligheden kan endog være baseret på *historisk* adfærd hos enkelte jøder. Tænk blot på stereotyperne om at *Jøden* er en ågerkarl, eller kristusmorder. Denne *Jøde* er ikke udtryk for en empirisk beskrivelse af virkeligheden, men er et symbol på en trussel mod majoritets-samfundets værdier, sammenhold eller velfærd. Antisemitismen er en reaktion på denne trussel, ikke på jøder.

Hvad kan overhovedet siges at være en *rimelig* definition på en jøde? Fra et forskningsmæssigt synspunkt forekommer det mig at den eneste meningsfulde definition er, at jøde er noget man vælger at være. Da konflikten om definitioner strammede til i 1930'erne, hvor de nazistiske raceteorier omhyggeligt var blevet udlagt i Nürnberglovene af 1935, holdt de danske myndigheder sig nøje til det religiøse-organisatoriske kriterium, at en jøde var et medlem af Mosaisk Troessamfund.³⁶

Fra dette synspunkt var Georg Brandes derfor *ikke* jøde. Den sidste rest af legal eller juridisk berettigelse i at kalde ham jøde, faldt bort da han i 1910 meldte sig ud af Det Mosaiske Troessamfund. Men han levede i et samfund som betragtede ham som jøde. Uanset hvad han foretog sig, uanset hvilket karaktertræk han udviste, var hans samtid villig til at betragte det som "typisk jødisk."³⁷ Den jødiske baggrund var et problem, endog en fornærmelse, han blev påtvunget udefra, mens han oplevede at hans hjertesag, moderniteten, blev gjort til et jødisk fænomen.

For danske antisemitter og mellemkrigstidens nazister herskede der ingen tvivl om Brandes' status. Han var jøde i kraft af *race*. Den nazistiske raceteori diskvalificerede enhver der ikke i tre slægtsled kunne dokumentere sin ariske æt. Blodet var bærer af arvelige egenskaber – den jødiske mentalitet – hvorfor teorien opererede med "Heljøder" eller "Racejøder," og Halv- og Kvartjøder, de såkaldte *Mischlinge*.

Nazismen havde imidlertid ikke patent på teorier om blodblanding og bastarder, eller på retorik om race og blod. Forestillingen om at racen kunne degenereres gennem visse former for raceblanding, såkaldt *bastardisering*, var en almindelig antagelse, også blandt etablerede

³⁵ Sartre 1948 (note 34) s. 88.

³⁶ Se for eksempler Sofie Lene Bak: *Studier i dansk antisemitisme 1930-1945*. Utrykt ph.d.-afhandling, Københavns Universitet 2003.

³⁷ Henry J. Gibbons: The reluctant Jew. Hans Hertel og Sven Møller Kristensen (eds.): *The activist Critic. A symposium on the political ideas, literary methods and international reception of Georg Brandes*. *Orbis Litterarum* no. 5, 1980, s. 78.

videnskabsfolk. Baggrunden var en racetænkning som inddelte menneskeheden i racer med særskilte fysiske og psykiske egenskaber, hvor menneskets adfærd og kulturelle vaner i større eller mindre grad blev opfattet som bundet til racen.

Det er sigende om tankegangens udbredelse, at den også påvirkede Brandes. I artiklen "Raceteorier" fra 1913 søgte Brandes endnu engang at imødegå påstanden om, at han var jøde, udansk og fremmed, og tog ved samme lejlighed de verserende raceteorier ved vingebenet. Han havde gode argumenter på hånden, om den latente usikkerhed ved stamtræer og slægtsforhold, om rækken af nationale helte af fremmed æt, og kristendommens jødiske oprindelse. Det, Brandes ikke anfægtede, var eksistensen af racer. Heller ikke eksistensen af en jødisk race. Han betvivlede heller ikke nødvendigvis, at racerne besad forskellige egenskaber, blot at raceblanding var uundgåelig og under visse omstændigheder udtalt positivt for nationens udvikling.³⁸

Henry J. Gibbons peger på Georg Brandes' foragt og ubehag i mødet med jøder, ikke mindst den uassimilerede, ortodokse *Østjøde*: "When he gazes out at his lecture audience and saw a sea of 'repulsive Jewish faces'; when he recoiled at the sight of the 'filthy Jews' in East European ghettos... he was looking at the 'repulsive people' his mother had promised to show him. And, that, of course, meant he was looking at himself. He was once again looking in the mirror; re-living, as an adult, the experience he had had as a boy, rediscovering the horrifying fact that he was a Jew."³⁹ Brandes' udtrykkelige, bevidste afstandtagen og denne uarticulerede, ubevidste identifikation udelukker ikke hinanden. Antisemitismen gjorde jøderne til et folk, en race. Måske var det også tvivlen om raceteorierne, der nagede. Hvad var sammenhængen mellem race og åndelige egenskaber? Eksisterede en, eller måske flere, jødiske racer? Racetænkning, det at tilskrive forskellige racer særlige fysiologiske og psykiske egenskaber, er ikke ensbetydende med racisme. Det er derimod kombinationen af negative fordomme og forestillingen om en jødisk race med særlige nedardede træk. Brandes søgte at frigøre sig fra et paradigme, som var under ombytning, men som først blev vræget med erkendelsen af de katastrofale konsekvenser af racetænkningen i Det tredje Rige.

Brandes og Eggers havde racetænkningen til fælles. Den var en fuldkommen integreret del af deres samtids tankeverden, som gav Brandes tvivl og lejlighedsvis ubehag. Racetænkningen er ligeledes

³⁸ Georg Brandes: Raceteorier. Brandes 1913 (note 7). Se i øvrigt om Brandes løselige, og selvmodsigende brug af racebegrebet, Gibbons 1980 (note 37) s. 72.

³⁹ Gibbons 1980 (note 37) s. 70.

en forudsætning for Eggers' accept af det racistiske og nazistiske verdensbillede, der indebar en forestilling om jøder som en lastværdig og inficerende race.

Også den jødiske forfatter Henri Nathansen begrundede Brandes' handlinger og sind med racen. Forfatteren veg ikke tilbage for race-tænkningens på en gang simplificerende og elastiske forklaringskraft. Et hvilket som helst karaktertræk kunne på godt og ondt fortolkes som typisk jødisk. Nathansens portræt *Georg Brandes. En biografi*, 1929 blev overhalet af den fremstormende racisme og endte som et sælsomt bevismateriale i hænderne på den overbeviste antisemit. Nazismen gjorde – i alt fald for den velmenende – benævnelsen af Georg Brandes' jødiske baggrund illegitim og upassende. Imens tog danske nazister og højreradikale patent på diskussionen. Slægtsforholdet fik da ny signalværdi. Den 2. februar 1942 fejrede det besatte Danmark 100 års dagen for Georg Brandes' fødsel. Den etablerede presse kappedes om at vise beundring. I mellemtiden var Brandes blevet *dansk*, en ypperlig repræsentant for humanisme og frihed; at alle i øvrigt kendte hans jødiske herkomst, gjorde slet ikke festlighederne mindre strålende.

Samme dag besluttede Østre Landsret at antage et søgsmål om injurier mod *Kamptegnets* redaktør, Olga Eggers. Bøgerne *En stor Mands lille Datter* om jødepigen Rebekka og *Henri – der er ingen Død* om den modne kvindes kærlighed, blev ført som bevis for inkonsekvensen i Eggers' antisemitisme, og dermed for påstanden om, at redaktøren havde handlet i ond tro.⁴⁰ Retten idømte Olga Eggers 120 dages hæfte for injurier og bagvaskelse i maj 1942. Hun blev arresteret af modstandsbevægelsen den 5. maj 1945 og døde få dage efter af et hjerteslag i Vestre Fængsel.

⁴⁰Højesteret 135/42 og 136/42 (Rigsarkivet).

SUMMARY

SOFIE BAK: *The correspondence between Olga Eggers and Georg Brandes 1903-1918.*

Following a number of transfers to the Royal Library Manuscript Department, it has become possible to reconstruct important elements for understanding the relationship between popular author Olga Eggers and the established man of letters Georg Brandes. Olga Eggers later became known as one of the leading Nazi figures during the Occupation, when she was editor of the rabidly anti-semitic journal *Kamptegnet*, which denounced the same Georg Brandes as the prime example of the degenerative influence of Jews on the Danish national character. How did this tolerant Social Democrat and advocate of women's rights turn into a Nazi and anti-semite? Olga Eggers' novels and her preserved correspondence, which stretches from 1903 to 1918 tells of a love affair which had crucial impact on Eggers' understanding of the nature and position of the sexes.

The modern and provocative message of sexual freedom and women's right to self-realisation which we find in Eggers' early novels was replaced by a focus on the emotional and physical consequences for women of erotic liberation, and by a conservative understanding of the ineluctable biological nature of the differences between the sexes. The understanding was not so far from the Nazi view of women's role in society. Equally, Nazism's praise of motherhood and its promises to create favourable social and economic conditions for family life appealed to the socially indignant writer. A further explanation for Olga Eggers' racist anti-semitism is the racial thinking of the interwar period. Racial theories of a Jewish race with special characteristics infected the debate on Georg Brandes both in his lifetime and subsequently. Although Brandes himself was in doubt, he made efforts to free himself from a paradigm which would not be definitively rejected until the catastrophic consequences of the Third Reich's racial thinking became evident. From that time on, Jew is something one chooses to be.